

Кундря-Высоцкая О. П.

Учетно-аналитическое обеспечение стратегического развития предприятия: необходимость и методологические проблемы

Обоснована необходимость, методологические особенности учетно-аналитического обеспечения стратегического развития предприятия. Определены ключевые характеристики и объекты стратегического учета. Предложено агрегированный алгоритм учетно-аналитического обеспечения стратегического развития предприятия.

Ключевые слова: *учетно-аналитическое обеспечение, учетная система, стратегический учет, управленческое решение.*

Kundrya-Vysotska O. P.

Accounting and analytical support for strategic development of the company: the need and methodological problems

The article substantiates the need for methodological features of accounting and analytical support strategic development of the company. The key characteristics and volume of the objects of strategic accounting. An algorithm for aggregate accounting and analytical support strategic development of the company.

Key words: *accounting and analytical software, accounting system, strategic accounting, management decision.*

Кундря-Висоцька Оксана Петрівна – доцент, кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ).

УДК 657:336.71

Ю. О. Колчар

АНАЛІЗ РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ ТА ГУДВІЛ У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ БАНКІВ ЄВРОПИ

Проаналізовано відображення гудвілу та нематеріальних активів у фінансовій звітності найбільших європейських банків. Визначено роль гудвілу та нематеріальних активів, пов'язаних з клієнтами, у сукупній вартості нематеріальних активів банку, досліджено тенденцію знецінення гудвілу. Проведено порівняння особливостей побудови приміток до фінансової звітності європейських банків із вимогами вітчизняних нормативних актів.

Ключові слова: *нематеріальний актив, фінансова звітність, банк, гудвіл, клієнтська база.*

© Ю. О. Колчар, 2014

Постановка проблеми. Нематеріальні активи як об'єкти бухгалтерського обліку привертають значну увагу науковців та економістів починаючи ще зі 70-х років минулого століття, що пов'язано з існуванням значної сукупності нематеріальних активів (НМА), які неможливо визнати у фінансовій звітності, відповідно до діючих стандартів фінансової звітності. Розуміння того, що неідентифіковані НМА здійснюють значний вплив на фінансовий успіх підприємств, а особливо підприємств не виробничої сфери з невеликим обсягом матеріальних ресурсів, призвело до виникнення дискусії щодо здатності сучасної системи бухгалтерського обліку реально відображати фінансовий стан та вартість компанії на ринку. Внаслідок цього, у міжнародних стандартах фінансової звітності (МСФЗ) відбулися зміни, які спростили критерії визнання нематеріальних активів, однак лише для тих активів, які одержані в результаті об'єднання бізнесу, оскільки у даному випадку бухгалтери стикаються із проблемою відображення різниці між чистою балансовою вартістю об'єкта придбання та вартістю придбання, тобто ринковою вартістю. Внаслідок цього нематеріальні активи займають значне місце у структурі активів тих компаній, які є активними учасниками процесів зі злиття і поглинання (merger and acquisition – M&A), а точніше є у компаній, які є покупцями.

У роботі банківських установ нематеріальні активи відіграють особливу роль, оскільки банки – це клієнт-орієнтовані компанії, основним активом яких є освічений персонал, тобто значну частину доходу банку генерують саме нематеріальні ресурси. У зв'язку із цим, дослідження фінансової звітності банків на предмет розкриття інформації про НМА є актуальним. Враховуючи те, що вітчизняні банки виступали, як правило, об'єктами придбання, цінним є аналіз фінансової звітності материнських банків, оскільки гудвіл та інші НМА визнаються у фінансовій звітності материнських компаній.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Особливості визнання нематеріальних активів та гудвілу банківських установ досліджені у роботах М. Кольбека, З. Резаї, Р. Рейлі, Р. Швайса, С. Пенманна. Серед вітчизняних вчених проблему оцінки і визнання нематеріальних активів у фінансовій звітності досліджують Ф. Ф. Бутинець, В. В. Сопко, І. А. Бігдан, В. Ф. Палій, В. П. Завгородній, Г. Уманців, Ю. Писаренко. Окрім цього, проблемі визначення вартості внутрішньо генерованих нематеріальних активів та відображення їх у фінансовій звітності присвячені міжнародні проекти Ради з Міжнародних стандартів оцінки, Асоціації оцінювачів США, Ради з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, дослідження аудиторських компаній Deloitte, KPMG, Ernst&Young.

Метою статті є аналіз фінансової звітності найбільших банків Європи у частині розкриття інформації про нематеріальні активи.

Виклад основного матеріалу. Об'єктом проведеного дослідження стала фінансова звітність найбільших європейських банків за період 2010–2012 рр. У

табл. 1 представлено дані, одержані з фінансової звітності двадцяти найбільших банків Європи за 2012 рік, які дають змогу зробити певні висновки.

1). Частка гудвілу в загальній вартості нематеріальних активів є надзвичайно високою – 75,7%. Даний факт підтверджує те, що найбільші банки Європи активно займаються поглинаннями інших банків. Висока частка гудвілу відображає певну частину вартості об'єкта придбання, яку неможливо ідентифікувати у якості окремого активу, оскільки найчастіше ця частина вартості придбання відображає очікуваний ефект синергії від об'єднання та інші нематеріальні переваги, які одержує банк-покупець. Фактично, гудвіл виступає у якості активу, який покликаний збалансувати ринкову та балансову вартості об'єкта придбання. Варто зауважити, що, на сьогодні, міжнародні стандарти фінансової звітності складені таким чином, щоб зменшити величину гудвілу, одержаного у результаті об'єднання бізнесу. Для цього запроваджено спрощені критерії визнання НМА, одержаних в результаті об'єднання бізнесу, які дають змогу ідентифікувати певну частку перевищення вартості придбання над справедливою вартістю придбаного бізнесу у якості окремого активу.

2). Серед інших нематеріальних активів, які визнані у фінансовій звітності банків, найчастіше присутні: програмне забезпечення придбане і внутрішньостворене, торгові марки, взаємовідносини з клієнтами, НМА, пов'язаний з базовими депозитами (core deposit intangibles), права на іпотечне обслуговування та ін. При цьому, частка клієнтських НМА, у середньому для банків, інформація про дані активи яких розкривалась у ФЗ, становить 33,6%, що свідчить про значну роль даних активів у структурі інших нематеріальних активів банку.

Загалом, інформація про нематеріальні активи розкривається найчастіше з урахуванням поділу на активи з визначеним та невизначеним терміном корисної експлуатації, а у деяких випадках – також із врахуванням способу одержання даних активів (придбані, внутрішньо генеровані, придбані в результаті об'єднання бізнесу), оскільки саме ці критерії визначають модель відображення активів у бухгалтерському обліку.

Важливою складовою примітки про гудвіл та інші нематеріальні активи у фінансових звітах банків є інформація про перевірку на знецінення гудвілу, яка, відповідно до МСФЗ відбувається щонайменше раз на звітний період [1]. Враховуючи те, що у структурі НМА саме гудвіл займає найбільшу питому вагу, розкриттю інформації про зміни вартості даного активу приділено особливу увагу. Зокрема, інформація розкривається на рівні одиниць, що генерують грошові кошти (cash generating units), і для великих банківських корпорацій цими одиницями виступають дочірні банки у різних країнах або окремі напрямки роботи банківських корпорацій (роздрібний банкінг, страхування, інвестиційний банкінг тощо).

Таблиця 1

Нематеріальні активи та гудвіл банків Європи у 2012 р.

Банк	Валюта	Активи, млн	НМА, млн	Гудвіл	Питома вага гудвілу у НМА, %	Інші НМА	Питома вага інших НМА, %	Клієнтські НМА, млн.	% клієнтських НМА у інших НМА
HSBC Holdings	фунт	815 481	7 826	6 399	81,8	1 427	18,2	81	5,7
Credit Agricole	євро	2 008 152	16 548	14 703	88,9	1 845	11,1	не вказано	-
BNP Paribas	євро	1 907 290	13 176	10 591	80,4	2 585	19,6	не вказано	-
Barclays	фунт	1 490 747	7 915	5 206	65,8	2 709	34,2	1 068	38,3
Deutsche Bank	євро	2 012 329	14 219	9 297	65,4	4 922	34,6	778	27,9
Royal Bank of Scotland	фунт	1 284 274	12 403	10 423	84,0	1 980	16,0	22	0,8
Santander Group	євро	1 269 628	28 062	24 626	87,8	3 436	12,2	не вказано	-
Societe Generale	євро	1 250 696	6 971	5 320	76,3	1 651	23,7	не вказано	-
Groupe BPCE	євро	1 147 521	5 607	4 249	75,8	1 358	24,2	не вказано	-
ING Group	євро	836 068	1 778	1 188	66,8	590	33,2	не вказано	-
Lloyds Banking Group	фунт	924 552	11 608	2 016	17,4	2 792*	24,1	1 565	56,1
UBS	євро	1 259 232	6 461	5 949	92,1	512	7,9	241	47,1
UniCredit Group	євро	431 278	2 841	2 815	99,1	26	0,9	не вказано	-
Credit Suisse Group	швейцарський франк	924 280	8 612	8 369	97,2	243	2,8	168	69,1
Rabobank Group	євро	752 410	2 343	1 523	65,0	820	35,0	не вказано	-
Intesa Sanpaolo	євро	673 472	14 719	8 681	59,0	6038	41,0	3075	50,9
Nordea	євро	677 420	3 425	2 656	77,5	769	22,5	75	9,8
Commerzbank	євро	635 878	3 051	2 080	68,2	971	31,8	438	45,1
BBVA	євро	637 785	8 912	6 727	75,5	2 185	24,5	не вказано	-
Standard Chartered	ам.долар	636 518	7 312	6 539	89,4	773	10,6	145	18,8
Середнє значення		-	-	-	75,7	-	21,4	-	33,6

* Окремою групою виділено вартість страхового бізнесу, вартість якого становить 6800 млн і пов'язана зі страховим бізнесом групи
 Джерело: складено автором на основі даних фінансової звітності банків, рейтинг банків взято з електронного ресурсу: <http://www.bankssdaily.com/topbanks/Europe/2013.html>.

Варто зауважити, що суми знецінення гудвілу можуть значно впливати на фінансовий результат банку, незважаючи на те, що із визнанням сум знецінення гудвілу банк не несе реальних витрат. Більше того, потенційні інвестори при прийнятті рішень не враховують суму гудвілу, на думку А. Дамодарана, визнання сум знецінення гудвілу не впливає на вартість акцій компанії, однак це може вплинути на здатність компанії генерувати грошові кошти [2]. Окрім цього, факт визнання знецінення гудвілу свідчить про невиправдані очікування інвесторів або про переплату, тобто помилку при визначенні вартості придбання.

Таблиця 2

Зміна вартості гудвілу у структурі НМА європейських банків

Банк	Роки	2012		2011		2010		Зміна вартості	
	Валюта	НМА, млн	Гудвіл	НМА, млн	Гудвіл	НМА, млн	Гудвіл	2011	2012
HSBC Holdings	фунт	7 826	6 399	10 995	9 629	11 143	9 860	-2,3	-33,5
Credit Agricole	євро	16 548	14 703	18 325	2 011	19 871	1 876	7,2	631,1
BNP Paribas	євро	13 176	10 591	13 878	11 406	13 822	11 324	0,7	-7,1
Barclays	фунт	7 915	5 206	7 846	5 305	8 697	6 219	-14,7	-1,9
Deutsche Bank	євро	14 219	9 297	15 802	10 973	15 594	10 762	2,0	-15,3
Royal Bank of Scotland	фунт	12 403	10 423	12 365	10 662	11 832	10 725	-0,6	-2,2
Santander Group	євро	28 062	24 626	28 083	25 089	28 064	24 622	1,9	-1,8
Societe Generale	євро	6 971	5 320	6 974	5 320	8 955	7 431	-28,4	0,0
Groupe BPCE	євро	5 607	4 249	5 890	4 505	7 094	5 160	-12,7	-5,7
ING Group	євро	1 778	1 188	1 743	1 179	2 265	1 502	-21,5	0,8
Lloyds Banking Group	фунт	11 608	2 016	11 850	2 016	12 879	2 016	0,0	0,0
UBS	євро	6 461	5 949	9 695	9 074	9 822	9 115	-0,4	-34,4
UniCredit Group	євро	2 841	2 815	2 841	2 812	7 739	7 706	-63,5	0,1
Credit Suisse Group	шв. франк	8 612	8 369	8 879	8 591	8 897	8 585	0,1	-2,6
Rabobank Group	євро	2 343	1 523	2 802	1 903	3 675	2 327	-18,2	-20,0
Intesa Sanpaolo	євро	14 719	8 681	15 041	8 689	25 990	19 217	-54,8	-0,1
Nordea	євро	3 425	2 656	3 321	2 575	3 219	2 585	-0,4	3,1
Commerzbank	євро	3 051	2 080	3 038	2 088	3 051	2 080	0,4	-0,4
BBVA	євро	8 912	6 727	8 677	6 798	8 007	6 949	-2,2	-1,0
Standard Chartered	ам. долар	7 312	6 539	7 061	6 347	6 996	6 257	1,4	3,0
Середнє значення	-	-	-	-	-	-	-	-10,3	25,6

Джерело: складено автором на основі аналізу ФЗ банків.

Серед європейських банків, які володіють дочірніми банками в Україні найбільше списання здійснила банківська група Unicredit Group, яка у 2011 році визнала витрати від зменшення гудвілу, розподілену українські дочірні банки (Укрсоцбанк та Унікредит) у сумі 489 млн євро [3]. Незважаючи на те, що керівники банку пояснюють у офіційних виданнях, що дана стаття не справила ніякого впливу ні на грошові кошти, ні на коефіцієнти регулятивного капіталу [4], однак це свідчить про те, що придбання, які група здійснила за останні роки не виправдали очікувань керівників.

Аудиторська компанія KPMG протягом кількох років проводила дослідження «Оцінка ризику знецінення», метою якого було визначення масштабів знецінення гудвілу у різних галузях економіки. Дослідження показало, що у банківському секторі найбільше знецінення спостерігалось у 2008 році і становило 23% від загального обсягу сум знецінення гудвілу підприємств досліджуваних галузей, у 2009 році цей показник зменшився до 4% [5]. Відповідно до дослідження у 2008 році, знецінення гудвілу було найбільшим саме у банківському секторі. Знецінення гудвілу саме в цей період пояснюється кризовими явищами у світовій економіці, які спричинили кризу практично у всіх сферах економіки, а особливо у фінансовому секторі. На основі аналізу фінансової звітності у частині визнання сум знецінення гудвілу банків Європи за 2011–2012 рр. не можна стверджувати, що тенденція знецінення гудвілу, яка була присутня у банківському секторі з 2008 року, припинилась у 2012 році, незважаючи на те, що загальний показник зміни вартості у 2012 році є додатним і становить 25,6%. Даний приріст пояснюється значним приростом вартості гудвілу окремих банків, зокрема банком Credit Agricole (631,1%), який здійснив значний вплив на середній показник зміни вартості гудвілу. Без врахування приросту вартості гудвілу у даному банку, сукупний показник зміни вартості гудвілу становить 6,3% у 2012 році, і 11,2% – у 2011 році. Це означає, що тенденція знецінення гудвілу є актуальною для банків Європи у 2012 році, однак показник знецінення є меншим, порівняно із 2011 роком.

Варто зауважити, що сума знецінення гудвілу, яку європейські банки розподілили на українські дочірні банки, стала рекордною у 2011 році. Окрім вищезгаданого Unicredit Group, знецінення гудвілу, визнали також інші банківські групи. Зокрема, сума знецінення гудвілу Райффайзен Банк Інтернаціональ у 2011, яку розподілили на Райффайзен Аваль в Україні становить 183 млн євро [6], що дорівнює майже 44% визнаного при об'єднанні гудвілу. У фінансовій звітності трапляється пояснення, що знецінення гудвілу було визнано у зв'язку із тим, що відновлення економіки України було повільнішим, ніж очікувалось, у зв'язку було визнано знецінення гудвілу [6]. Французька банківська група Crédit Agricole S.A також визнала знецінення гудвілу в сумі 60 млн євро, розподілену на однойменний український дочірній банк [7].

Списання значних сум гудвілу свідчать про невиправдані очікування інвесторів, які здійснили придбання у період до настання кризових явищ у економіці, а також те, що придбання були здійснені із значною переплатою, у період економічного буму (2005–2008 рр.), коли співвідношення Р/Е (ціна/прибуток) доходило до показника 4–6 [8].

Аналіз фінансової звітності найбільших банків Європи показав деякі відмінності, які стосуються розкриття інформації про НМА та гудвіл у фінансовій звітності банків. Зокрема, практично всі банки (18 із 20 досліджуваних) розкривають інформацію про гудвіл у складі примітки про НМА, це свідчить про те, що гудвіл за економічним змістом прирівнюється до нематеріальних активів. Водночас, згідно із правилами складання фінансової звітності банками України, інформація про гудвіл розкривається у окремій примітці, а дані про нематеріальні активи – у складі необоротних активів [9]. На нашу думку, це можна пояснити тим, що дані банківські групи активно задіяні у процесах зілиття і поглинання банків, і тому значна частина НМА, найчастіше, це бренди і взаємовідносини з клієнтами, визнаються у результаті об'єднання банків подібно до гудвілу.

Зауважимо, що правила подання інформації про гудвіл та нематеріальні активи, які прописані у інструкції [9], складені у відповідності до міжнародних та національних стандартів фінансової звітності, оскільки згідно з МСБО 38 та П(с)БО 8 гудвіл не визнається у складі НМА, однак, якщо керуватись обліковим принципом превалювання сутності над формою, то гудвіл частково відображає НМА підприємства. Відповідно до трактування гудвілу, яке подане у МСФЗ [1], елементами гудвілу є НМА, які неможливо визнати у складі НМА за вимогами стандартів фінансової звітності, а також вартість ефекту діючого підприємства та ефекту синергії від об'єднання. Це означає, що гудвіл у певній мірі відображає нематеріальну складову бізнесу, яка створює вартість, однак не може бути визнаною у складі НМА.

На нашу думку, подання інформації про нематеріальні активи разом з даними про основні засоби не завжди дозволяє вірно відобразити дані про активи, оскільки певні НМА за економічною суттю можуть дуже відрізнятися від основних засобів. Для прикладу, деякі НМА можуть визнаватися як активи із невизначеним терміном корисної експлуатації (торгова марка), що є неможливим для основних засобів. Відповідно, модель бухгалтерського обліку, а саме відображення зносу активів є різною для деяких нематеріальних активів та основних засобів. Окрім цього, у випадку активізації процесів М&А між вітчизняними банківськими установами, подання інформації про НМА у складі примітки про гудвіл, стане актуальним, оскільки в результаті об'єднання буде визнано нові НМА (торгова марка, клієнтська база), які за економічною суттю будуть ближчими до гудвілу, ніж до необоротних активів.

На основі проведеного дослідження можна зробити наступні **висновки**.

– Структура нематеріальних активів і форма розкриття інформації про дані активи у фінансовій звітності європейських банків мають певні особливості. Це пов'язано з тим, що найбільші європейські банки виступають покупцями в операціях зі злиття і поглинання, внаслідок цього, на балансах даних банківських корпорацій присутні НМА, які визнаються лише у випадку об'єднання бізнесу (торгова марка, взаємовідносини з клієнтами). Серед нематеріальних активів, які визнаються у фінансовій звітності банківських установ Європи найчастіше зустрічаються програмне забезпечення придбане і внутрішньостворене, торгові марки, взаємовідносини з клієнтами, НМА, пов'язаний з базовими депозитами (core deposit intangibles), права на іпотечне обслуговування та ін.

– На відміну від вітчизняних банків, більшість європейських банків розкривають інформацію про НМА разом із гудвілом, що пояснюється тим, що значна частина нематеріальних активів, визнаних у результаті об'єднання бізнесу є ближчою до гудвілу, оскільки деякі нематеріальні активи визнаються із невизначеним терміном корисної експлуатації, і, подібно до гудвілу, перевіряються щорічно на знецінення, що є неможливим у випадку основних засобів, які завжди мають кінцевий термін корисної експлуатації. На нашу думку, у випадку активізації процесів M&A між вітчизняними банківськими установами, подання інформації про НМА у складі примітки про гудвіл, стане актуальним, оскільки в результаті об'єднання буде визнано нові НМА (торгова марка, клієнтська база), які за економічною суттю будуть ближчими до гудвілу, ніж до необоротних активів.

– Гудвіл у структурі нематеріальних активів досліджуваних банків займає найбільшу частку, яка у 2012 році становила більше 75%, серед інших НМА значну частку займають нематеріальні активи, пов'язані з клієнтами. Аналіз фінансової звітності на предмет зміни вартості гудвілу за період 2010-2012 рр. показав, що тенденція до знецінення гудвілу, яка спостерігалась у банківському секторі з 2008 року, продовжувалась і у 2012 році, однак сукупний показник знецінення зменшується.

Список використаних джерел

1. International financial reporting standards (IFRSs) 2009: official pronouncements as issued at 1 January 2009 International Accounting Standards Board / Kluwer, 2009. – С. 2855.
2. Aswath Damodaran Accounting II: Goodwill, more plug than asset [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://aswathdamodaran.blogspot.com/2012/12/acquisition-accounting-ii-goodwill-more.html>
3. Річний звіт UnicreditBank Group за 2011 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.unicreditgroup.eu/en/investors/financial-reports>.
4. Основні результати діяльності Unicredit в 2011р. виявилися стійкішими в умовах дуже складної економічної та глобальної обстановки / За матеріалами офіційного сайту ПАТ

- КБ «Унікредит» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.unicredit.com.ua/news/view/370/>.
5. Evaluating Impairment Risk. Goodwill impairment charges decline in 2009. KPMG // Valuation series. – Режим доступу: <http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/Evaluating-Impairment-Risk.pdf>
 6. Річний звіт Raiffeisen Bank International AG за 2011 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://investor.rbinternational.com/fileadmin/ir/2011_FY/2012-03-29_2011_Annual_Report_RBI.pdf.
 7. Річний звіт Credit Agricole Group за 2011 рік [Електронний ресурс] Режим доступу <http://www.credit-agricole.com/en/Investor-and-shareholder/Financial-reporting/Credit-Agricole-Group-Financial-statements>.
 8. Нина Авдеенко. Сколько стоит актив? / Н. Авдеенко // Финансист. – 2010. – № 3. – Режим доступу: <http://finansist-club.com/articles/content?Id=70669>.
 9. Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 24.10.2011 N 373 (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11>.

Колчар Ю.А.

Анализ раскрытия информации про нематериальные активы и гудвилл в финансовой отчетности банков Европы.

Проанализировано отражение гудвилла и нематериальных активов в финансовой отчетности крупнейших европейских банков. Определена роль гудвилла и нематериальных активов, связанных с клиентами в совокупной стоимости нематериальных активов банка, исследованы тенденции обесценивания гудвилла. Проведено сравнение особенностей построения примечаний к финансовой отчетности европейских банков с требованиями отечественных нормативных актов.

Ключевые слова: клиентская база, взаимоотношения с клиентами, объединения, нематериальный актив, гудвилл.

Kolchar Y. A.

Analysis of the disclosure of information about intangible assets and goodwill in the financial statements of the European banks.

The author analyzed the recognition of goodwill and intangible assets in the financial statements of the biggest European banks. The role of goodwill and intangible assets related to customers at an aggregate value of intangible assets of a bank is determined; the trend of goodwill depreciation is investigated. The features of the construction of notes to the financial statements of European banks with the requirements of national regulations are compared.

Keywords: intangible assets, financial statements, bank, goodwill, customer base.

Колчар Юлія Олександрівна – здобувач Інституту регіональних досліджень НАН України, економіст Управління Національного банку України в Одеській області.